

Posudek na disertační práci Mgr. Evy Hovorkové „Efektivní využití potenciálu bilingvního prostředí“ vypracované na Pedagogické fakultě Jihočeské university v Českých Budějovicích, katedře pedagogiky a psychologie

Obecně o práci

Autorka zvolila aktuální téma, které je u nás dosud „zemí neznámou a neprobádanou“ a autorčina práce je na tomto poli prací pionýrskou. V souladu se svou profesí středoškolské učitelky cizích jazyků se orientovala na potenciál bilingvního prostředí, kde zkoumala možnosti účinné jazykové výuky. Protože u nás je bilingvní prostředí neprobádané, autorka zvolila kvalitativní metodologii, která jí posloužila pro zobecnění jejích nálezů a formulaci poznatků, respektive hypotéz podložených empiricky. Metoda práce je dobře popsána, takže oponent ji může zopakovat a porovnat své výsledky s již dosaženými. Tím je splněn jeden ze základních požadavků na vědeckou práci, tj. transparentnost. Je jasné, že po této úvodní badatelské fázi bude následovat další, kde autorka či její pokračovatel zvolí sofistikovanou kvantitativní metodologii, která prohloubí dosavadní poznatky o bilingvismu v českém prostředí. Oceňuji pracnost, kterou si vyžádalo shromáždění empirických dat, a jejich územní rozložení – respondenti se nacházeli na území dvou států (ČR a Rakousko) - a časové rozložení práce – v řádu několika let, kdy se autorka vracela k některým respondentům, aby si vyjasnila některé otázky. Shromážděná data se vyznačovala velkým rozptylem jazykových kombinací (celkem devět kombinací).

Autorčina práce je přehledná, jasně strukturovaná, čtivá. Teoretické názory jsou výstižně ilustrovány příklady – to je styl, v kterém autorka nezapře svou učitelskou profesi.

Autorka pracuje tak, jak by měl v ideálu pracovat každý středoškolský učitel, tj. vycházet ze své praxe, vytvářet si náhled na ni, tvůrčím způsobem o ní přemýšlet a přinášet do praxe nové podněty a pozvedávat ji tak na vyšší úroveň. Pro žáky musí být takový učitel mimořádně přitažlivý a respektovaný.

Závěr: předložená práce je originální, dobře metodologicky podložená a v oboru pedagogické psychologie přínosná. Proto ji doporučuji k obhajobě.

Specificky o práci

1. Bilingvismus a kultura.

Autorka pracuje s pojmem kultura, řekl bych v užším slova smyslu, tj. rozlišuje např. českou a vietnamskou kulturu. V širším slova smyslu však kultura všech respondentů byla podobná a výrazné rozdíly mezi nimi nebyly. Mám na mysli kulturu charakterizovanou mj. vysokou výkonovou motivací, pozicí vzdělání – které má vysokou prestiž a vysoké místo v hodnotové orientaci, sledování dlouhodobých cílů a jejich postupná realizace spojená s úsilím k dosažení dlouhodobých cílů, snaha se integrovat v cizím prostředí, respektovat jeho normy a hodnoty – a nikoli chovat se, jakoby se cizí prostředí mělo přizpůsobovat mně jako cizinci. Mezinárodní akademie pro výzkum poruch učení (International Academy for Research in Learning Disabilities) vymezila tzv. markery či kritéria pro diagnostiku specifických poruch učení. Mezi nimi byly významnými markery jazyk a kultura. Kulturou je myšleno právě výše uvedené. Akademický výkon dítěte je podmíněn nejen jeho inteligencí, zdravím – tělesným i duševním, kam patří i (ne)přítomnost specifických poruch učení, nýbrž i kulturou. Autorka v tomto duchu pracovala s respondenty, jejichž kultura byla homogenní, řekli bychom „evropská“ - i když sem spadali i Vietnamci – kultura plně respektující výše uvedené znaky. Já měl možnost už od 80. let sledovat školní a profesní vývoj dvou skupin jedinců od jejich předškolního věku do dospělosti: vietnamské a romské. Jazykově na tom byly obě skupiny stejně, tj. mluvily špatně česky a dostávaly stejnou podporu: logopedii, odklad školní docházky z jazykových důvodů, nástup do tzv. vyrovnávací třídy základní školy (určené pro děti jinak způsobilé pro základní školu, avšak s přetrvávajícími dílčími problémy – vyrovnávací třídy měly snížený počet žáků a vybraného učitele, který se dětem intenzivně individuálně věnoval, např. v jazykovém vývoji). Vyrovnávací třída trvala zhruba dva roky a poté byly děti převedeny do tzv. kmenových tříd, tj. tříd, kam by normálně nastoupily od počátku školní docházky na základní školu. Obě zmíněné skupiny dětí, vietnamská a romská se záhy po vstupu do základní školy, již ve vyrovnávací třídě začaly diferencovat. Vietnamské děti si nápadně rychleji osvojovaly český jazyk, který pro ně byl jazykem zcela cizím – jejich rodiče, kteří sem přišli za komunistické éry, česky neuměli. Nápadně lépe prospívaly v matematice a dalších předmětech. Naproti tomu romské děti stagnovaly jazykově i prospěchově – navzdory své normální inteligenci a dobrému zdraví – začaly opakovat a při hrozbě třetího opakování – často již během docházky na 1. stupeň základní školy byly se souhlasem rodičů převáděny do školy zvláštní. Z vietnamské skupiny se děti dostávaly na střední školy a posléze i na vysoké školy. V romské skupině to byly vzácné výjimky. Tento

problém jsem konsultoval v rámci již zmíněné Mezinárodní akademie pro výzkum poruch učení s kolegyní z Montrealu, která měla na starosti péči o eskymácké děti. Zápasil prakticky se stejným problémem: eskymácké děti navzdory vší péči a podpoře školně neprospívaly a na rozdíl od nás často ani povinnou školní docházku nedokončily a skončily kdesi v tundře jako lovci kožešin. Výsledkem této diskuse a výměny zkušeností bylo poznání o mocném vlivu kultury.

Podnět pro autorku pro pokračování její práce: přimlouval bych se za rozšíření okruhu proměnných o kulturu (ve výše zmíněném smyslu) a srovnání dvou či více odlišných kultur v bilingvní výchově. Například v našich podmínkách se nabízí skupina vietnamská, kde děti nestudují, nebo skupina romská. Nesetkali bychom se zde se semilingvismem?

2. Popis vzorku

Popis vzorku (na s. 46 až 49, očíslovaný 1. až 42.) by dle mého soudu měl odpovídat příkladům, kterými autorka argumentuje ve prospěch nálezů uvedených v kapitole 3. Namísto toho autorka zavádí nové číselné značení svých osob. Pro čtenáře by navrhované sjednocení zpřehlednilo orientaci.

3. Teorie kongruence

U nezanedbatelné části vzorku respondenti určovali svůj mateřský jazyk dle jazyka jejich matky. To by mohlo podpořit teorii kongruence (o volbě mateřského jazyka rozhoduje citová blízkost mezi respondentem a osobou, ke které je respondent citově připoután). Zde bych doporučoval korelovat volbu respondentů s vhodným dotazníkem citové vazby (attachment); nalezená korelace by pak povznesla pouhé procentuální vyjádření na vyšší úroveň měření.

4. Cizojazyčná výuka v mateřské škole

Oceňuji, jak autorka realisticky hodnotí z pozice bilingvismu pokusy učit předškolní děti cizímu jazyku v mateřských školách. Její nálezy se shodují se zkušenostmi, které shromažďují kolegové na katedře anglického jazyka naší Pedagogické fakulty JU; dle nich jsou takové

pokusy spíše marketingovým tahem, který má zvýšit atraktivnost školky v očích rodičů. Faktická efektivnost je silně polemická.

5. Vietnamské děti druhé generace a péče státu

Autorka zjistila, že děti Vietnamců, které se u nás narodily či vyrostly, mají vesměs silnou potřebu se integrovat na české prostředí. Většina z nich také volí jako mateřskou řeč češtinu, v které se lépe, na rozdíl od vietnamštiny pohybuje akademicky. V této souvislosti mě zaujala poznámka o případné státní účasti – měl by stát organizovat vietnamské školy, tisknout vietnamské učebnice, zaměstnávat vietnamské učitele, aby Vietnamci druhé či další generace nezapomněli vietnamsky a neztratili kontakt s domovinou svých rodičů, prarodičů? Požadují to sami Vietnamci? Je taková státní účast smysluplná, když snahou Vietnamců je integrovat se do zdejšího prostředí?

6. Obecné vs. jedinečné

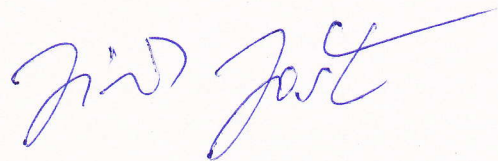
Ve výsledcích se autorka soustřeďuje na obecné tendence, avšak nevyhýbá se ani ojedinělým nálezům, které nejsou v souladu s obecnějšími tendencemi a které přesto mohou přispět k preciznosti nálezů a dokonalejší formulaci hypotéz. Např. volba mateřského jazyka je určována zejména citovým poutem dítěte k mateřské osobě, avšak významným se ukazuje i tzv. integrační motivace dítěte, která může převýšit sílu mateřské osoby. V kvantitativním metodologii by se tento problém dal řešit regresním modelem.

Oceňuji jazykový test, který autorka vyvinula, aby se lépe orientovala v otázce, který jazyk je pro vietnamskou komunitu primárním (tzv. L1).

7. Nálezy jako hypotézy

Kapitolu 3 chápu jako vyvozování hypotéz prostřednictvím kvalitativní metodologie. Např. bilingvismus je významně ovlivňován a) osvojováním jazyka v raném věku, b) důslednou aplikací Grammontova pravidla, c) školním vzděláváním, d) kulturou sociálního prostředí, v němž jedinec vyrůstá atp. Je-li tomu, pak bych se přimlouval, aby tyto hypotézy byly

shrnuty, snad nejlépe v úvodu do celé kapitoly 3. Čtenář by se pak v této kapitole lépe zorientoval.

V Českých Budějovicích dne 31. srpna 2016

doc. Jiří Jošt, CSc., katedra pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty JU

